

Từ phát triển đến an ninh và văn minh: Chiến lược sức mạnh mềm của Trung Quốc tại Trung Đông

Đỗ Thị Thu Phương^{a*}, Lý Thị Hải Yến^b, Hồ Ngọc Hoàng^c

Tóm tắt:

Bài viết tập trung làm rõ cách Trung Quốc triển khai chiến lược sức mạnh mềm tại Trung Đông thông qua ba sáng kiến toàn cầu: Sáng kiến Phát triển Toàn cầu (GDI), Sáng kiến An ninh Toàn cầu (GSI) và Sáng kiến Văn minh Toàn cầu (GCI). Dựa trên khung lý thuyết sức mạnh mềm của Joseph Nye và phương pháp phân tích diễn ngôn kết hợp nghiên cứu tài liệu, bài viết làm rõ cách Trung Quốc kết hợp hợp tác phát triển, đối thoại an ninh và giao lưu văn hóa nhằm kiến tạo hình ảnh quốc gia và gia tăng ảnh hưởng trong khu vực. Kết quả nghiên cứu cho thấy GDI, GSI và GCI tạo thành một bộ công cụ sức mạnh mềm mang tính thể chế hóa, thông qua đó Trung Quốc truyền tải các giá trị về phát triển gắn với chủ quyền, an ninh toàn diện và tôn trọng đa dạng văn minh, đồng thời tự định vị mình như một đối tác không can thiệp và hợp tác cùng có lợi. Tuy nhiên, việc triển khai các sáng kiến này vẫn đối mặt với những thách thức về tính minh bạch, mức độ lan tỏa văn hóa và cạnh tranh ảnh hưởng khu vực. Trên cơ sở đó, bài viết gợi mở một số hàm ý chính sách đối với Việt Nam trong việc tham gia hợp tác đa phương và bảo đảm độc lập chiến lược.

Từ khóa: *sức mạnh mềm, Trung Quốc, Trung Đông, sáng kiến toàn cầu*

^a Học viện Ngoại giao; 69 Chùa Láng, Đống Đa, Hà Nội. e-mail: dttpuong@dav.edu.vn

^b Học viện Ngoại giao; 69 Chùa Láng, Đống Đa, Hà Nội. e-mail: lyyen@dav.edu.vn

^c Học viện Ngoại giao; 69 Chùa Láng, Đống Đa, Hà Nội. e-mail: HoNgocHoang-QHQT50C11346@dav.edu.vn

* Tác giả chịu trách nhiệm chính.

From Development to Security and Civilization: China's Soft Power Strategy in the Middle East.

Do Thi Thu Phuong^{a*}, Ly Thi Hai Yen^b, Ho Ngoc Hoang^c

Abstract:

This article focuses on examining how China promotes soft power in the Middle East through three global initiatives: the Global Development Initiative (GDI), the Global Security Initiative (GSI), and the Global Civilization Initiative (GCI). Drawing on Joseph Nye's soft power framework and employing discourse analysis combined with document analysis, the article considers how development cooperation, security dialogue, and cultural exchange are articulated in China's official narratives with regard to the region. The findings suggest that the GDI, GSI, and GCI together form an institutionalized set of soft power instruments through which ideas concerning sovereignty-oriented development, comprehensive security, and respect for civilizational diversity are conveyed. At the same time, the implementation of these initiatives raises issues related to transparency, the extent of cultural diffusion, and regional influence competition. On this basis, the article identifies several policy-relevant considerations for Vietnam in the context of participation in multilateral cooperation and the maintenance of strategic autonomy.

Keywords: *China, soft power, the Middle East, global initiatives*

Received: 12.2.2025; Accepted: 15.12.2025; Published: 31.12.2025

DOI: 10.59907/daujs.4.4.2025.462

^a Diplomatic Academy of Vietnam; 69 Chua Lang Street, Dong Da Ward, Hanoi City, Vietnam.
e-mail: dtthu@dav.edu.vn

^b Diplomatic Academy of Vietnam; 69 Chua Lang Street, Dong Da Ward, Hanoi City, Vietnam.
e-mail: lyyen@dav.edu.vn

^c Diplomatic Academy of Vietnam; 69 Chua Lang Street, Dong Da Ward, Hanoi City, Vietnam.
e-mail: HoNgocHoang-QHQT50C11346@dav.edu.vn

* *Corresponding author.*

Đặt vấn đề

Với sự trỗi dậy mạnh mẽ trong hai thập niên qua, Trung Quốc đã mở rộng tầm ảnh hưởng ra ngoài khu vực châu Á truyền thống. Trung Đông, với vị trí chiến lược quan trọng, nguồn tài nguyên năng lượng dồi dào, vai trò địa chính trị và văn minh sâu sắc, đã trở thành mục tiêu trọng điểm nằm trong tầm ngắm của các cường quốc, đặc biệt là Hoa Kỳ và Trung Quốc. Tuy nhiên, với chiến lược đẩy mạnh ngoại giao và đầu tư tại khu vực, sự hiện diện của Trung Quốc tại Trung Đông đang trở nên dần cạnh tranh hơn bao giờ hết. Trung Quốc xem khu vực này như một động lực then chốt để đảm bảo an ninh năng lượng và nâng cao vị thế quốc tế của mình.

Bắc Kinh thường mô tả chính sách đối ngoại của mình là đề cao quan hệ Nam-Nam thân thiện và bình đẳng với các nước đang phát triển, đồng thời phản đối mọi hình thức “áp đặt” ý chí từ các siêu cường. Lãnh đạo Trung Quốc kêu gọi xây dựng một “trật tự quốc tế công bằng và bình đẳng hơn”, trong đó quyền lợi của các nước đang phát triển - bao gồm cả các quốc gia Trung Đông - được tôn trọng hơn so với mô hình do các nước phương Tây định hình. Ý tưởng này được nhấn mạnh trong các tuyên bố chính thức và báo chí nhà nước của Trung Quốc, nhằm khẳng định Bắc Kinh là đối tác hợp tác cùng có lợi, chứ không phải một thế lực áp đặt chia rẽ. (Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China)

Trung Quốc đã đề ra nhiều sáng kiến đối với khu vực Trung Đông trong đó sử dụng công cụ kinh tế, văn hóa, giáo dục và truyền thông để xây dựng hình ảnh thân thiện và tạo ra lợi ích chung - đây được coi là biểu hiện của sức mạnh mềm. Tuy nhiên, hiệu quả và tác động thực tiễn của chúng tại Trung Đông vẫn là vấn đề tranh luận. Trên cơ sở đó, nghiên cứu này đặt ra câu hỏi: Trung Quốc đã triển khai sức mạnh mềm tại Trung Đông thông qua các sáng kiến toàn cầu như thế nào, và những sáng kiến đó đã tác động đến khu vực ra sao?

Để trả lời câu hỏi này, nghiên cứu áp dụng phương pháp phân tích diễn ngôn và nghiên cứu tài liệu. Các nguồn chính bao gồm văn bản chính sách ngoại giao, phát ngôn lãnh đạo Trung Quốc, truyền thông nhà nước và báo cáo học thuật liên quan. Bài viết trình bày cơ sở lý thuyết về sức mạnh mềm; sau đó phân tích bối cảnh Trung Đông và sự hiện diện của Trung Quốc; phân tích các sáng kiến toàn cầu của Trung Quốc tại khu vực và diễn ngôn chính sách liên quan; cuối cùng, bài viết đánh giá tác động của các sáng kiến này đối với khu vực và kết luận về xu hướng tương lai.

Đối tượng và phương pháp nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của bài viết là chiến lược sức mạnh mềm của Trung Quốc tại khu vực Trung Đông, được thể hiện thông qua việc triển khai ba sáng kiến toàn cầu

gồm: Sáng kiến Phát triển Toàn cầu (Global Development Initiative - GDI), Sáng kiến An ninh Toàn cầu (Global Security Initiative - GSI) và Sáng kiến Văn minh Toàn cầu (Global Civilization Initiative - GCI). Nghiên cứu tập trung làm rõ cách Trung Quốc sử dụng các sáng kiến này như một “bộ công cụ quyền lực mềm có tổ chức” nhằm mở rộng ảnh hưởng chính trị, kinh tế và văn hóa trong khu vực.

Phạm vi nghiên cứu

Phạm vi không gian của nghiên cứu bao gồm các quốc gia Trung Đông có quan hệ hợp tác song phương hoặc đa phương với Trung Quốc trong khuôn khổ ba sáng kiến nói trên, đặc biệt là Saudi Arabia, Iran, Ai Cập, và các nước vùng Vịnh. Về thời gian, nghiên cứu tập trung vào giai đoạn từ năm 2021 đến năm 2024 - giai đoạn hình thành và triển khai mạnh mẽ các sáng kiến GDI, GSI và GCI.

Phương pháp nghiên cứu

Nghiên cứu sử dụng phương pháp phân tích diễn ngôn kết hợp với nghiên cứu tài liệu. Phân tích diễn ngôn được vận dụng nhằm xem xét cách các thông điệp về phát triển, an ninh và văn minh được trình bày trong các bài phát biểu, văn kiện chính sách và nội dung truyền thông chính thức của Trung Quốc liên quan đến Trung Đông. Nghiên cứu tài liệu dựa trên tổng hợp các nguồn thứ cấp, bao gồm văn bản chính sách và báo cáo của Bộ Ngoại giao Trung Quốc, phát biểu của lãnh đạo cấp cao, các công trình nghiên cứu của học giả Trung Quốc và quốc tế, cùng các nguồn báo chí nhà nước và tổ chức nghiên cứu khu vực. Trên cơ sở cách tiếp cận định tính, bài viết tập trung nhận diện các diễn ngôn và cách thức vận dụng sức mạnh mềm của Trung Quốc trong từng sáng kiến, từ đó xem xét những tác động và hàm ý đối với quan hệ hợp tác giữa Trung Quốc và các quốc gia Trung Đông.

Cơ sở lý luận và cách tiếp cận sức mạnh mềm của Trung Quốc

Khái niệm sức mạnh mềm được học giả người Mỹ Joseph Nye đưa ra từ năm 1990, lần đầu xuất hiện trong tác phẩm *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. Theo ông, đây là dạng quyền lực không mang tính cưỡng chế mà thiên về sức hấp dẫn và khả năng định hình sở thích của người khác. Nếu quyền lực cứng sử dụng sức mạnh quân sự hoặc kinh tế để “khiến người khác làm điều mình muốn”, thì sức mạnh mềm lại sử dụng sức hấp dẫn để “khiến người khác muốn điều mình muốn”. Theo ông, sức mạnh mềm là một loại năng lực, có thể giúp đạt được mục đích thông qua sức hấp dẫn chứ không phải ép bức hoặc dụ dỗ. Sức hấp dẫn này đến từ quan điểm giá trị về văn hoá, chính trị và chính sách ngoại giao của một nước. Một chủ thể có được sức mạnh mềm bằng cách thuyết phục người khác đi theo mình, hoặc khiến họ coi mình là hình mẫu để noi theo (bắt chước, mong muốn trở nên giống như vậy), hoặc làm cho họ đồng ý hành động dựa trên những quy chuẩn thể chế mà mình đưa ra...; tất cả những cái đó rốt cuộc dẫn đến một kết cục chung

là: khiến những chủ thể khác phải hành động như mình đã trù liệu và mong muốn. (Nye, 1990) Hơn một thập kỷ sau, trong cuốn *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (2004), ông tiếp tục phát triển khái niệm này, xác định ba nguồn chính tạo nên sức mạnh mềm là: văn hoá, tư tưởng chính trị và chính sách đối ngoại có tính chính danh. (Nye, 2004)

Về phía Trung Quốc, trong suốt quá trình trỗi dậy của mình, Trung Quốc đã xác định rằng sức mạnh mềm là một yếu tố quan trọng trong chiến lược gia tăng vị thế của mình trên trường quốc tế. Như chủ tịch Hồ Cẩm Đào hay Tập Cận Bình từng chỉ đạo, Trung Quốc cần đẩy mạnh quảng bá văn hóa, truyền thống để “tăng cường sức mạnh và kể một câu chuyện hay của Trung Quốc tới thế giới”. (Chaziza, 2023) Và như vậy, sức mạnh mềm của Trung Quốc được thể hiện “bằng các công cụ gián tiếp và phi quân sự để tạo ảnh hưởng, trong đó thành công không chỉ nằm ở việc bên nào thắng bằng quân đội mà còn ở câu chuyện của bên nào có ý nghĩa hơn”. (Đỗ, 2023) Đến nay, Trung Quốc đã xây dựng cho mình một mô hình sức mạnh mềm riêng thông qua các giá trị “chủ nghĩa xã hội đặc sắc”, tuy nhiên nhận thức rõ việc các quốc gia khác lo ngại về sự trỗi dậy của mình và lo sợ rằng cảm xúc này có thể cản trở đà tăng trưởng kinh tế, Trung Quốc đã cố gắng gắn với khẩu hiệu “hòa bình cùng có lợi” hay là “đa dạng văn minh” nhằm cho thế giới thấy rằng sự phát triển của họ mang tính ôn hòa và đáng noi theo. Đồng thời, ý thức rõ lợi ích của việc duy trì một “danh mục” công cụ sức mạnh mềm đa dạng, các nhà lãnh đạo Trung Quốc đã ưu tiên làm sâu sắc hơn quan hệ với mọi khu vực trên thế giới, đặc biệt là các quốc gia đang phát triển ở châu Phi, châu Mỹ, Trung Đông và Đông Nam Á. Những công cụ này bao gồm ngoại giao công, mạng lưới Viện Khổng Tử, các gói hỗ trợ kinh tế và những sáng kiến toàn cầu quy mô lớn. (McGiffert, 2009) Bên cạnh đó, Trung Quốc có một phong cách riêng trong việc xây dựng quan hệ: thực hiện chính sách “hữu nghị toàn diện” (omnidirectional friendship policy), đề cao chủ quyền và không can thiệp, nhằm bảo đảm nguồn tài nguyên ổn định và mở rộng thị trường xuất khẩu. (Zheng, 2009)

Từ những cơ sở lý thuyết đã trình bày, bài viết vận dụng khung phân tích sức mạnh mềm nhằm đánh giá ba sáng kiến toàn cầu mới của Trung Quốc tại Trung Đông, bao gồm Sáng kiến Phát triển Toàn cầu (GDI), Sáng kiến An ninh Toàn cầu (GSI) và Sáng kiến Văn minh Toàn cầu (GCI). Phân tích tập trung vào ba thành tố trọng yếu của sức mạnh mềm, gồm: (1) hình ảnh quốc gia, (2) hệ giá trị được truyền tải, và (3) chính sách đối ngoại mang tính linh hoạt và hấp dẫn.

Trên cơ sở đó, bài viết xem xét cách thức Trung Quốc định vị hình ảnh quốc gia thông qua việc thể hiện mình là “đối tác phát triển công bằng, không can thiệp”; truyền tải các giá trị cốt lõi như quyền tự chủ trong phát triển, an ninh chung và tôn trọng đa dạng văn minh; thể hiện chính sách đối ngoại mềm dẻo thông qua các hoạt động viện trợ, thúc đẩy đối thoại và viện dẫn các nguyên tắc quốc tế thay cho việc sử dụng hoặc đe dọa sử dụng vũ lực.

Kết quả và thảo luận

Ba sáng kiến toàn cầu của Trung Quốc gồm Sáng kiến Phát triển Toàn cầu (GDI), Sáng kiến An ninh Toàn cầu (GSI) và Sáng kiến Văn minh Toàn cầu (GCI) được giới thiệu trong giai đoạn 2021-2023, không đồng thời mà theo trình tự thời gian nhất định. Trình tự này phản ánh sự điều chỉnh dần dần trong tư duy đối ngoại của Trung Quốc trước những biến động của môi trường quốc tế, đồng thời cho thấy cách tiếp cận theo từng tầng nấc đối với các lĩnh vực phát triển, an ninh và giá trị văn hóa.

GDI được đề xuất trong bối cảnh cộng đồng quốc tế đối mặt với những hệ lụy kinh tế - xã hội nghiêm trọng của đại dịch Covid-19, khi các mục tiêu phát triển bền vững toàn cầu đứng trước nguy cơ bị gián đoạn. Trọng tâm của GDI là thúc đẩy hợp tác phát triển, thu hẹp khoảng cách giàu nghèo và tăng cường năng lực tự chủ của các quốc gia đang phát triển. Trên nền tảng đó, GSI ra đời năm 2022 nhằm mở rộng phạm vi hợp tác sang lĩnh vực an ninh, trong bối cảnh cạnh tranh chiến lược gia tăng và các cơ chế quản trị an ninh hiện hành bộc lộ những hạn chế trong xử lý xung đột và thách thức phi truyền thống. Đến năm 2023, GCI được giới thiệu như một sáng kiến bổ sung ở cấp độ giá trị và văn minh, nhấn mạnh đối thoại, tôn trọng đa dạng và học hỏi lẫn nhau giữa các nền văn minh.

Việc Trung Quốc triển khai các sáng kiến theo trình tự này cho phép Bắc Kinh từng bước mở rộng phạm vi ảnh hưởng, bắt đầu từ lĩnh vực phát triển ít nhạy cảm về chính trị, sau đó chuyển sang an ninh và cuối cùng là bình diện giá trị - chuẩn tắc. Cách tiếp cận này cũng giúp tránh tạo ra cảm nhận về một sự thay thế trật tự quốc tế mang tính đột ngột, đồng thời tạo điều kiện để điều chỉnh thông điệp đối ngoại phù hợp với bối cảnh từng giai đoạn.

Trung Đông được lựa chọn như một không gian triển khai quan trọng của bộ ba sáng kiến do hội tụ nhiều yếu tố thuận lợi: nhu cầu phát triển và tái thiết lớn, môi trường an ninh phức tạp, cũng như đặc trưng đa dạng về văn hóa và tôn giáo. Những đặc điểm này tạo điều kiện để Trung Quốc đồng thời vận dụng các công cụ phát triển, an ninh và giao lưu văn minh trong khuôn khổ các sáng kiến toàn cầu của mình.

Thực tiễn triển khai bộ ba sáng kiến toàn cầu của Trung Quốc tại Trung Đông

Sáng kiến Phát triển toàn cầu (GDI)

Trong hai thập niên vừa qua, Trung Quốc ngày càng tham gia sâu rộng vào tiến trình phát triển của khu vực Trung Đông. Nhiều quốc gia Trung Đông đã thu được những lợi ích đáng kể từ sự hợp tác với Trung Quốc thông qua các sáng kiến, chiến lược,... Sáng kiến Phát triển Toàn cầu (GDI) được Chủ tịch Trung Quốc Tập Cận Bình đề xuất tại phiên thảo luận chung của Khóa họp 76 Đại hội đồng Liên hợp quốc vào tháng 9 năm 2021 đã thể hiện tầm nhìn của Trung Quốc đối với sự phát triển của thế giới. Sáng kiến được định hướng bởi

sáu nguyên tắc nền tảng: phát triển là ưu tiên hàng đầu, lấy con người làm trung tâm, bao trùm và không loại trừ, thúc đẩy đổi mới sáng tạo, bảo đảm sự hài hòa giữa con người và thiên nhiên, cùng với việc triển khai dựa trên hành động thực tiễn. (Xinhua News Agency, 2021) Tại Trung Đông, GDI được triển khai qua nhiều dự án hạ tầng (đường, cảng, đường sắt), y tế và giáo dục ở Ai Cập, Saudi Arabia, Iran,... Trung Quốc quảng bá mình là đối tác phát triển đáng tin cậy, không áp điều kiện nhân quyền hay dân chủ đối với các khoản viện trợ và đầu tư. (Niu, 2022) Sáng kiến này đã nhận được những phản hồi tích cực và sự hợp tác mạnh mẽ từ các quốc gia Trung Đông. Dựa vào mô hình này, GDI tìm cách vẽ lại quan hệ phát triển không gắn với áp đặt chính trị; thay vào đó là hỗ trợ tăng trưởng kinh tế, cải thiện đời sống người dân và đạt các mục tiêu chung mà hai bên cùng coi trọng.

Sáng kiến An ninh toàn cầu (GSI)

Sáng kiến An ninh toàn cầu (GSI) được Trung Quốc đề xuất vào tháng 4/2022 tại lễ khai mạc Hội nghị thường niên Diễn đàn châu Á Bắc Ngao, nhằm định hình một hệ thống an ninh toàn cầu thay thế trật tự do phương Tây chi phối, hướng tới việc loại bỏ các nguyên nhân gốc rễ của xung đột quốc tế, cải thiện quản trị an ninh toàn cầu, khuyến khích những nỗ lực chung của cộng đồng quốc tế nhằm mang lại sự ổn định và chắc chắn hơn cho một kỷ nguyên đầy biến động và thay đổi, đồng thời thúc đẩy hoà bình lâu dài và phát triển trên toàn thế giới. (Global Security Initiative) Hiện nay, Trung Quốc tích cực hợp tác với các quốc gia Vùng Vịnh trong lĩnh vực an ninh, bao gồm xuất khẩu vũ khí, trao đổi - tập trận quân sự, chống khủng bố, an ninh hàng hải và an ninh mạng. Hai bên đã ký kết các thỏa thuận hợp tác, triển khai đào tạo cán bộ an ninh - quân sự, đồng thời thành lập chi nhánh của các học viện và cơ sở đào tạo thuộc Quân đội Giải phóng Nhân dân. (Chaziza, 2023) Tại khu vực này, Trung Quốc ngay lập tức vận dụng GSI trong vai trò hòa giải hai nước Iran và Saudi Arabia bình thường hóa quan hệ ở Bắc Kinh tháng 3/2023 được lãnh đạo ngoại giao Trung Quốc kêu gọi là “một ví dụ điển hình cho việc thúc đẩy GSI” (Fulton, 2024), thỏa thuận này báo hiệu sự gia tăng mạnh mẽ ảnh hưởng của Trung Quốc ở Vùng Vịnh, nơi Mỹ từ lâu đã là trung gian nổi bật. Tuy nhiên, điều này không nhất thiết phải có nghĩa là Trung Quốc muốn thay thế Mỹ làm nhà cung cấp an ninh ở khu vực này, thay vào đó Trung Quốc hướng đến cung cấp các giải pháp thay thế an ninh hạn chế, có thể trực tiếp và gián tiếp làm suy yếu sự thống trị của Mỹ, ngay cả khi không thể hoàn toàn thay thế họ. (Chaziza, 2023) Trong các tài liệu chính thức, GSI nhấn mạnh nguyên tắc “an ninh toàn diện” (bao gồm an ninh truyền thống lẫn phi truyền thống), khẳng định đối thoại và hợp tác thay vì đối đầu. Ví dụ, Tập Cận Bình đã mời các nước vùng Vịnh tham gia GSI “trong một nỗ lực chung nhằm duy trì hòa bình và ổn định khu vực”. (Global Security Initiative) Trung Quốc cũng thúc đẩy hợp tác an ninh khu vực qua các diễn đàn như SCO, BRICS và mời gọi các đối tác Trung Đông tham gia cơ chế do Trung Quốc khởi xướng, với thông điệp chủ quyền và đa phương vốn phù hợp với tư tưởng “không can thiệp” lâu nay của khu vực.

Sáng kiến Văn minh toàn cầu (GCI)

Sáng kiến Văn minh Toàn cầu (GCI) được đề xuất vào tháng 3 năm 2023, nhấn mạnh việc tôn trọng sự đa dạng của các nền văn minh, đề cao các giá trị chung của nhân loại, coi trọng tính kế thừa và đổi mới trong văn minh, cũng như thúc đẩy các hình thức giao lưu và hợp tác con người trên toàn cầu một cách mạnh mẽ. (Global Civilization Initiative) Mặc dù trong quá khứ Trung Quốc từng vấp phải những chỉ trích liên quan đến các chính sách gây ảnh hưởng tiêu cực đối với cộng đồng Hồi giáo, điển hình là việc thúc đẩy “Hán hóa Hồi giáo” tại Tân Cương, song tại khu vực Trung Đông, nước này lại khai thác GCI như một công cụ ngoại giao văn hóa. Thông qua việc nhấn mạnh khả năng cùng tồn tại giữa Hồi giáo và Nho giáo, Trung Quốc tìm cách định vị mình như một quốc gia ủng hộ đối thoại liên văn minh, một minh chứng tiêu biểu là Hội nghị Nishan, nơi vấn đề chấp nhận sự đa dạng văn hóa được đề cao thảo luận. (Cambron, 2025) Truyền thông nhà nước Trung Quốc cũng quảng bá luận điệu bác bỏ “tính phổ quát phương Tây”, khẳng định mỗi dân tộc có đường lối phát triển riêng. Ngoài ra, GCI còn được hiện thực hóa thông qua các gói học bổng và trao đổi giáo dục song phương: nhiều sinh viên từ các nước Hồi giáo được cấp học bổng du học tại các trường Trung Quốc, đặc biệt qua chương trình học bổng Viện Khổng Tử, cùng hợp tác thành lập các trung tâm nghiên cứu Trung Quốc ở Trung Đông. (Chaziza, 2023) Nhìn chung, GCI nhằm khẳng định một trật tự giá trị thay thế, trong đó chủ quyền văn hóa được coi trọng hơn các giá trị dân chủ-tự do phổ quát.

Chiến lược sức mạnh mềm của Trung Quốc tại Trung Đông

Thay vì tiếp cận Trung Đông chủ yếu thông qua các công cụ quyền lực cứng hoặc liên minh an ninh truyền thống, Trung Quốc ngày càng vận dụng sức mạnh mềm mang tính thể chế hóa, trong đó GDI, GSI và GCI đóng vai trò như các khung diễn ngôn chiến lược nhằm định hình nhận thức, chuẩn mực và kỳ vọng của các chủ thể khu vực. Cách tiếp cận này phản ánh sự điều chỉnh trong chiến lược đối ngoại của Bắc Kinh, chuyển từ vai trò “người tham gia” sang “người kiến tạo diễn ngôn” trong các vấn đề phát triển, an ninh và văn minh toàn cầu

Truyền tải giá trị phát triển

Trung Quốc sử dụng hợp tác phát triển không chỉ như một công cụ kinh tế, mà như nguồn tạo tính chính danh mềm trong môi trường quốc tế đang chứng kiến sự suy giảm niềm tin vào các mô hình phát triển gắn với điều kiện chính trị. Thông qua GDI, Bắc Kinh quảng bá một diễn ngôn phát triển nhấn mạnh ưu tiên kinh tế – xã hội, chủ quyền quốc gia và vai trò trung tâm của nhà nước, qua đó tạo ra sự tương thích nhận thức với nhiều chính phủ Trung Đông (Zou, 2024).

Trong khuôn khổ lý thuyết sức mạnh mềm của Joseph Nye, sức hấp dẫn không nhất thiết xuất phát từ giá trị phổ quát, mà có thể đến từ khả năng đáp ứng nhu cầu và kỳ vọng

cụ thể của đối tác. Theo nghĩa này, diễn ngôn phát triển của Trung Quốc vận hành như một dạng “sức mạnh mềm thực dụng” (pragmatic soft power), trong đó hiệu quả chính sách và lợi ích hữu hình trở thành nguồn tạo hấp dẫn chính, thay vì thuyết phục về mô hình chính trị - xã hội (Niu, 2022). Cách tiếp cận này giúp Trung Quốc gia tăng mức độ chấp nhận chính trị tại Trung Đông mà không cần trực tiếp thách thức các chuẩn mực quốc tế hiện hành.

Chính sách đối ngoại mềm dẻo và an ninh đối thoại

Trong lĩnh vực an ninh, GSI cho phép Trung Quốc mở rộng sức mạnh mềm sang một không gian vốn gắn liền với quyền lực cứng, thông qua việc tái định nghĩa các khái niệm như an ninh, ổn định và trật tự khu vực. Thay vì đề xuất các cam kết quân sự ràng buộc, Bắc Kinh nhấn mạnh các nguyên tắc như an ninh toàn diện, tôn trọng chủ quyền và giải quyết tranh chấp bằng đối thoại (Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 2023b).

Chiến lược này góp phần định vị Trung Quốc như một tác nhân an ninh mang tính điều tiết (security facilitator), hơn là một cường quốc bảo trợ theo mô hình truyền thống. Từ góc độ sức mạnh mềm, điều quan trọng không nằm ở mức độ can dự vật chất, mà ở khả năng định hình khung thảo luận an ninh theo hướng phù hợp với ưu tiên của các quốc gia Trung Đông, vốn thường tỏ ra thận trọng trước các hình thức can thiệp quân sự bên ngoài (Fulton, 2024).

Tuy nhiên, cách tiếp cận này cũng mang tính lựa chọn chiến lược rõ rệt: Trung Quốc tìm cách gia tăng ảnh hưởng biểu tượng và ngoại giao, trong khi vẫn tránh gánh vác trách nhiệm an ninh mang tính cưỡng chế. Do đó, sức mạnh mềm an ninh của Trung Quốc chủ yếu vận hành ở cấp độ diễn ngôn và trung gian chính trị, hơn là thay thế các cấu trúc an ninh hiện hữu.

Cạnh tranh giá trị và văn hóa với phương Tây

Sáng kiến Văn minh Toàn cầu (GCI) là nỗ lực rõ nét nhất của Trung Quốc trong việc mở rộng sức mạnh mềm sang lĩnh vực giá trị và văn hóa. Thông qua GCI, Trung Quốc nhấn mạnh sự đa dạng của các nền văn minh và phản đối việc áp đặt các chuẩn mực phương Tây, từ đó xây dựng một khuôn khổ chuẩn tắc thay thế, trong đó hiện đại hóa không đồng nghĩa với Tây phương hóa (Chen, 2024).

Tại Trung Đông, diễn ngôn này cộng hưởng với các xã hội có bản sắc văn hóa - tôn giáo mạnh mẽ và lịch sử phức tạp với chủ nghĩa can thiệp bên ngoài. Ở đây, sức mạnh mềm của Trung Quốc không dựa vào văn hóa đại chúng, mà tập trung vào hợp thức hóa các con đường phát triển đa dạng, giúp các quốc gia giảm bớt áp lực từ chuẩn mực và mô hình phát triển do các trung tâm quyền lực truyền thống đặt ra.

Tuy nhiên, GCI cũng thể hiện một nghịch lý của sức mạnh mềm Trung Quốc. Mặc dù khẳng định đối thoại liên văn minh, diễn ngôn này vẫn chịu hoài nghi từ một số cộng đồng quốc tế do các chính sách trong nước liên quan đến dân tộc và tôn giáo, điển hình là các chương trình “Hán hóa Hồi giáo” tại Tân Cương. Những chính sách này bao gồm hạn chế tự do tôn giáo, kiểm soát văn hóa và ngôn ngữ của người Duy Ngô Nhĩ, và các trung tâm đào tạo nghề bị nhiều tổ chức quốc tế coi là cơ sở giam giữ cưỡng bức. Sự mâu thuẫn giữa tuyên ngôn quốc tế (tôn trọng đa dạng văn minh) và thực tiễn trong nước khiến sức mạnh mềm văn hóa của Trung Quốc mang tính chọn lọc và phụ thuộc ngữ cảnh, thay vì lan tỏa một cách phổ quát.

Nhìn tổng thể, chiến lược sức mạnh mềm của Trung Quốc tại Trung Đông thông qua GDI, GSI và GCI không nhằm tạo ra sức hút văn hóa - xã hội sâu rộng theo mô hình phương Tây, mà tập trung vào việc định hình diễn ngôn, chuẩn mực và các lựa chọn chiến lược của các quốc gia trong khu vực. Sức mạnh mềm ở đây mang tính thể chế hóa, chiến lược và định hướng các tầng lớp tinh hoa, gắn chặt với lợi ích địa - kinh tế và mục tiêu dài hạn của Bắc Kinh trong cạnh tranh giữa các cường quốc.

Cách tiếp cận này giúp Trung Quốc mở rộng không gian ảnh hưởng mà không đối đầu trực diện với các cường quốc khác, đồng thời tận dụng các khoảng trống trong trật tự khu vực hiện nay. Tuy vậy, mức độ bền vững của sức mạnh mềm này vẫn phụ thuộc vào khả năng cân bằng giữa lợi ích chiến lược của Trung Quốc và kỳ vọng đa dạng của các chủ thể Trung Đông trong một môi trường địa chính trị ngày càng biến động.

Đánh giá và thảo luận

Tác động tích cực

Thứ nhất, tăng cường hợp tác phát triển và chuyển giao năng lực. Sáng kiến Phát triển Toàn cầu (GDI) đã tạo điều kiện thúc đẩy các dự án về xóa đói giảm nghèo, an ninh lương thực, y tế, và kết nối hạ tầng. Nhiều quốc gia đang phát triển, trong đó có các nước Trung Đông, đánh giá cao tính thực dụng và tốc độ triển khai của GDI khi tiếp cận được nguồn lực tài chính và công nghệ mà không chịu các ràng buộc chính trị khắt khe như trong mô hình viện trợ phương Tây.

Thứ hai, thể hiện vai trò hòa giải và trung gian ngoại giao mới. Thông qua Sáng kiến An ninh Toàn cầu (GSI), Trung Quốc ngày càng khẳng định vị thế của một “người kiến tạo hòa bình” trong khu vực. Điển hình là vai trò trung gian trong tiến trình bình thường hóa quan hệ Saudi Arabia - Iran năm 2023, giúp Bắc Kinh nâng cao uy tín ngoại giao và mở rộng ảnh hưởng mà không cần triển khai sức mạnh quân sự.

Thứ ba, mở rộng ảnh hưởng qua văn hóa và học thuật. Sáng kiến Giao lưu Văn minh Toàn cầu (GCI) cùng với hệ thống học bổng, Viện Khổng Tử và các chương trình giao lưu học thuật - văn hóa đã góp phần xây dựng cầu nối nhân dân, tăng cường tiếp xúc giữa giới trẻ, học giả và chuyên gia Trung Quốc với Trung Đông, tạo nền tảng lâu dài cho quan hệ xã hội - văn hóa song phương.

Hạn chế và thách thức

Thứ nhất, nghi ngờ về tính minh bạch và động cơ chính trị. Dù GDI được tuyên bố là “không điều kiện chính trị”, một số chính phủ và học giả vẫn bày tỏ lo ngại về mức độ minh bạch của các thỏa thuận, điều khoản nợ, và mục tiêu địa chính trị tiềm ẩn. Điều này có thể làm suy giảm lòng tin và ảnh hưởng lâu dài của Trung Quốc tại khu vực.

Thứ hai, hạn chế trong sức hấp dẫn văn hóa đại chúng. Mặc dù Trung Quốc đầu tư mạnh vào ngoại giao nhà nước, nhưng mức độ lan tỏa trong xã hội dân sự và sức hút văn hóa đại chúng vẫn còn yếu so với ảnh hưởng mềm của phương Tây. Điều này khiến các sáng kiến văn hóa của Bắc Kinh khó tạo ra sự đồng cảm sâu rộng trong tầng lớp dân cư bản địa.

Thứ ba, cạnh tranh ảnh hưởng khu vực gay gắt. Trung Đông là không gian địa chính trị phức tạp, nơi Mỹ, Saudi Arabia, Thổ Nhĩ Kỳ và các cường quốc khác đều tìm cách mở rộng phạm vi ảnh hưởng. Cấu trúc cạnh tranh đa tầng này giới hạn khả năng hành động của Trung Quốc, đặc biệt trong các tình huống lợi ích của Bắc Kinh xung đột với đồng minh hoặc đối tác chiến lược khác.

Kết luận và kiến nghị chính sách

Các sáng kiến toàn cầu của Trung Quốc gồm Sáng kiến Phát triển Toàn cầu (GDI), Sáng kiến An ninh Toàn cầu (GSI) và Sáng kiến Văn minh Toàn cầu (GCI) đã trở thành bộ công cụ chiến lược quan trọng trong việc mở rộng ảnh hưởng của Bắc Kinh tại Trung Đông. Thông qua việc kết hợp giữa hợp tác kinh tế, ngoại giao an ninh và giao lưu văn hóa, Trung Quốc đang định hình một mô hình sức mạnh mềm mang tính “thể chế hóa”, nhằm tái cấu trúc trật tự khu vực theo hướng cân bằng hơn với phương Tây.

Trong thời gian sắp tới, các sáng kiến này mang lại lợi ích thiết thực cho các quốc gia Trung Đông: mở rộng cơ hội phát triển, tăng cường năng lực quản trị, đa dạng hóa đối tác và giảm phụ thuộc vào phương Tây. Tuy nhiên, về lâu dài, mức độ bền vững và hiệu quả của chúng vẫn phụ thuộc vào ba yếu tố then chốt: (1) nâng cao tính minh bạch và trách nhiệm giải trình trong thực thi dự án; (2) mở rộng tương tác với các chủ thể phi nhà nước ở địa phương; (3) duy trì thế cân bằng giữa lợi ích Trung Quốc với lợi ích của các cường quốc và khối khu vực khác.

Từ góc nhìn chính sách, Trung Quốc cần củng cố tính minh bạch và đối thoại đa tầng, đặc biệt trong các dự án phát triển cơ sở hạ tầng và chương trình học thuật-văn hóa, để gia tăng mức độ chấp nhận xã hội và tránh hiểu lầm về động cơ chính trị. Đối với các quốc gia Trung Đông, cần chủ động tận dụng nguồn lực tài chính và kỹ thuật từ GDI trong khi duy trì độc lập chiến lược, tránh rơi vào tình trạng lệ thuộc.

Đối với Việt Nam, việc theo dõi sự triển khai của các sáng kiến này mang ý nghĩa quan trọng cho hoạch định chính sách đối ngoại. Việt Nam có thể rút ra bài học trong việc phát triển hợp tác Nam-Nam, thúc đẩy các dự án phát triển bền vững, cũng như tham gia có chọn lọc vào các khuôn khổ hợp tác đa phương do Trung Quốc dẫn dắt, trên cơ sở bảo đảm lợi ích quốc gia và độc lập chiến lược.

Như vậy, bộ ba GDI-GSI-GCI không chỉ phản ánh tầm nhìn toàn cầu của Trung Quốc mà còn thể hiện cách Bắc Kinh vận dụng sức mạnh mềm và các công cụ thể chế để định hình không gian địa chính trị mới. Việc nhận diện, đánh giá và ứng xử linh hoạt với các sáng kiến này là yêu cầu cấp thiết cho các quốc gia trong khu vực, bao gồm Việt Nam, trong bối cảnh trật tự quốc tế đang chuyển dịch nhanh chóng.

Tài liệu tham khảo

- Alterman, J. B. (2009). *China's soft power in the Middle East*. In C. McGiffert (Ed.), *Chinese soft power and its implications for the United States*, 63-76. Washington, DC: Center for Strategic & International Studies (CSIS).
- Bräutigam, D. (2020). *The rise of Chinese soft power: How China is changing global politics*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.
- Cambron, R. (2025, August 15). *Building bridges: Reflections on China's Global Civilization Initiative*. Communist Party USA. <https://www.cpusa.org/article/building-bridges-reflections-on-chinas-global-civilization-initiative/>
- Chaziza, M. (2023, May 12). *The Global Security Initiative: China's new security architecture for the Gulf*. *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2023/05/the-global-security-initiative-chinas-new-security-architecture-for-the-gulf/>
- Chaziza, M. (2023, July 26). *China's soft power projection strategy: Confucius Institutes in the MENA region*. *Begin-Sadat Center for Strategic Studies*. <https://besacenter.org/chinas-soft-power-projection-strategy-confucius-institutes-in-the-mena-region/>
- Chen, C. (2024). *Chinese Global Civilization Initiative: Notion and multilateral action*. *Middle East Political and Economic Institute (MEPEI)*. <https://mepei.com/chinese-global-civilization-initiative-notion-and-multilateral-action/>
- China Institute of International Studies. (2019). *China's policy on the Middle East peace process after the Cold War*. Beijing: CIIS.

- Đỗ, T. T. P. (2023). Sức mạnh mềm của Trung Quốc ở Trung Đông [China's soft power in the Middle East]. *Tạp chí Nghiên cứu Trung Quốc*, 6(2), 45-60.
- Fulton, J. (2024, April 29). *China's strategic objectives in the Middle East*. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/commentary/testimony/jonathan-fulton-testifies-to-the-us-china-economic-and-security-review-commission/>
- Global Civilization Initiative (n.d.). *Key concepts and objectives of the GCI*. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. <https://www.fmprc.gov.cn/eng/>
- Global Security Initiative (n.d.). *Concept and vision paper on the GSI*. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. <https://www.fmprc.gov.cn/eng/>
- Haenle, P., & Sher, N. (2023). *Initiative diplomacy: China's new rules for global governance, security and development*. *East Asian Policy*, 15(2), 7-21.
- Husain, A. S., & Sahide, A. (2023). *China's Middle East foreign policy: A soft power approach and human right issues*. *Technium Social Sciences Journal*, 39, 475-493.
- McGiffert, C. (Ed.) (2009). *Chinese soft power and its implications for the United States: Competition and cooperation in the developing world*. Washington, DC: Center for Strategic & International Studies (CSIS).
- Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China (2023a). *The Global Development Initiative progress report 2023*. Beijing: MFA of PRC.
- Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China (2023b). *The Global Security Initiative concept paper*. Beijing: MFA of PRC.
- Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China (2024, May 30). *Let us take real action to build a China-Arab community with a shared future*. https://www.fmprc.gov.cn/eng/xw/zyjh/202405/t20240530_11366246.html
- Niu, X. (2022). *Coexistence with the United States: New challenges in China's Middle East policy*. Washington, DC: Center for Strategic & International Studies (Interpret: China).
- Phạm, T. T. (2016, May 7). Sức mạnh mềm [Soft power]. *Nghiên cứu Quốc tế*. <https://nghiencuuquocte.org/2016/05/07/quyen-luc-mem-soft-power/>
- Swaine, M. D. (2022). *China's evolving Middle East strategy: Balancing stability and influence*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.
- Wang, J., & Lai, H. (2021). *China's Middle East foreign policy: A soft power analysis*. Singapore: Nanyang Technological University Press.
- Wxl. (2024, June 14). *The global significance of the Global Civilization Initiative*. *Guangming Online* (光明网). https://en.gmw.cn/2024-06/14/content_37434873.htm
- Xinhua News Agency (2021, September 22). *Full text of Xi Jinping's statement at the general debate of the 76th session of the United Nations General Assembly*. http://www.xinhuanet.com/world/2021-09/22/c_1127886754.htm

- Xinhua News Agency. (2022, December 29). *Full text of Xi Jinping's keynote speech at China–Arab States Summit*. International Department of the Central Committee of the Communist Party of China (IDCPC). https://www.idcpc.org.cn/english2023/ttxw_5749/202212/t20221229_159132.html
- Zhang, X. (2023). *The initiative diplomacy: GDI, GSI and GCI as instruments of China's global strategy*. Shanghai: Fudan University Press.
- Zheng, D. E. (2009). *China's use of soft power in the developing world*. In C. McGiffert (Ed.), *Chinese soft power and its implications for the United States* (1-5). Washington, DC: Center for Strategic & International Studies (CSIS).
- Zou, Z. (2024). *Global Development Initiative and China's development cooperation in the Middle East*. *BRIQ Belt & Road Initiative Quarterly*, 6(1), 104-123.